

読本ローマ字転写

栗林 均 編

1. nam_a-yi

abu nam_a-yi küü mini gedeg,
aq_a nam_a-yi degüü mini gedeg,
a-ača gün-i tani gedeg,
arbin erdem-i sur gedeg.

eji nam_a-yi küü mini gedeg,
egeči nam_a-yi degüü mini gedeg,
sayin üile-yi ki gedeg,
sayiqan ner_e-yi jегü gedeg.

2. tabun qusiγu mal

qoni, imay_a, üker, aduγu, temege-yi tabun qusiγu mal
gen_e.

qoni, imay_a-yi boγ mal, üker, aduγu, temege-yi boda mal
gedeg.

em_e qoni, em_e imay_a, üniy_e, gegüü, ingge-yi eke mal,
quča, uqun_a, buq_a, ajirγ_a, buur_a-yi ečiγe mal gen_e.

quray_a, isige, tuγul, unay_a, botuγu-yi töl mal geǰü
nereledeg.

3. erten-ü γurba

mongγulčud-un erten-ü ulamǰilaltu er_e-yin γurban
nayadam gebel :

böke barilduqu

mori urulduqu
sur qarbuqu bolun_a.

mongɣul ündüsüten-ü erten-ü ɣurban yeke üliger-ün
jokiyal gebel :

mongɣul-un niɣuča tobčijan
geser
jingɣar bolun_a.

mongɣulčud-un erkimledeg erten-ü ɣurban suryal gebel :

bey_e-yi jasaqu
kele-yi jasaqu
sedkil-i jasaqu bolun_a.

4. ünege noqai qoyar

ünege qurayan-u qoruyan-du oruyad, nige bičiqan
quray_a-yi teberijü abun, toluyai-yi-ni ilbin kögerükeyilejü
bayiy_a düri üjegülbe. noqai egün-i üjged :

-- či yayakiju bayiy_a ni ene bui?

gejü asayqu-du ünege :

-- bi egün-i qayiralaju bayin_a.

gebe. noqai :

-- či ene quray_a-yi qurdun talbi! odu-bar talbiqu ügei bol
bi basa čim_a-du noqai-yin qayir_a üjegülün_e siü!
gejei.

5. ǰür sečen üge

erdem-tei kümün dalai
erdem ügei kümün balai

ed-iyer bey_e-ben čimekü-ber
erdem-iyer bey_e-ben čime

erdem gün bolbaču surču bolun_a
erdeni qobur bolbaču olǰu bolun_a

balai yabuqu-bar bičig sur
bardam yabuqu-bar daruu sur

aǰil kibel dayusq_a
dabusu kibel ayusq_a

öri ügei bol bayan
ebedčün ügei bol ǰiryal

ner_e-ben quǰulqu-bar
yasu-ban quǰul

čay-iyar alta-yi olun_a
alta-bar čay-i olqu ügei

ayta aldabal bariǰu bolun_a
ama aldabal bariǰu bolqu ügei

ayulan-du oyir_a ni modu tülen_e
usun-du oyir_a ni ǰiyasu iden_e

6. ɣangɣang eber-tei buyu

nigen edür buyu tungyalay sayıqan nayur-tu usu uuyuqu-bar ireged usun doturaki següder-iyen üjebe. << salay_a salay_a eber mini yayakiysan qabuliy, yayakiysan ɣoyuliy bui! yayakiysan bekilig, yayakiysan sürlig bui! eber mini eyimü sayıqan bayıqu-du köl mini dengdegüü nariqan ču yum uu da! >> geju bayarlaqu-yin jerge-ber ɣomurqajai.

ene üy_e-dü oi dotur_a-ača nigen arslan ɣarču irel_e. buyu üjemegče-ben ɣod dutayaba. buyu-yin köl busıyu tula arslan kögegeju güičekü ügei bayıl_a. genedte emün_e ni sıyui tayaralduju, buyu-yin eber modun salayan-du tegegleged dutayaju čidaqu ügei boljai.

arslan aru-ača ni ireged ɣangɣang eber-tei buyu-yi bariyad idečikegsen gen_e.

7. kenje quray_a

minu kenje quray_a
mangnai qaljan jurbus-tai.
mingyan qonin-u dumda-ača
bi qaramayča taniday.
miras miras mayılaju
nam-a-yi čiglegseger iredeg.

dung čayan üsü-tei
duran qar_a nidü-tei
tümen qonin-u dumda
tegün-eče kögerükün amitan ügei.
törügsen qota dotur_a-ban

tere bida qoyar toyladay.

ebüdüg-iyen sögüdüged
öber-ün-iyen eji-yi köküdeg.
ebür deger_e mini yaruyad
ökügerdemer ökügerdemer erkeledeg.
nasi časi degden
malčın ejen-iyen bayasqaday.

8. dörben ularil

qabur, ĵun, namur, ebül-i ĵil-ün dörben ularil gedeg.
dörben ularil neyileged ĵil bolday.

qabur bolqu-du köldegsen ĵajar gesčü bučaysan sibayü
iredeg. ayil ebülĵiyen-eče-ben negüĵü amitan ičegen-eče-
ben ĵarday.

ĵun qalayun nara ĵarču čečeg noyuy_a delgeredeg. ĵoul
mören urusču, oi modu noyuyaraday. mal sürüg tarĵulaĵu,
čayan idege elbegsideg.

namur noyuy_a ĵangdaĵu modu siraladay. tariy_a buday_a,
tömüsü, künesün-ü noyuy_a quriyan_a. ayil amitan qadulang
borduy_a beldkeĵü güičedeg.

ebül küiten bolĵu času orun_a. ayil-ud dulayan ebülĵiyen-
degen bayun_a. kümüs ang aba-du mordan_a. keüked mösün
deger_e tesigür-iyer tesikü buyu čan_a-bar časun deger_e
nayadun_a.

9. keremü činu_a qoyar

üşesküleng sayıqan oi modun-u dotur_a keremü nige modun-aça nögüğe modun-du degülin üsürçü nayadçu bayişad genedteken untaşu bayişan ebügen činu_a deger_e unajai. ayurtai činu_a qarayin bosçu jiyaşan keremü-yi barişu abuyad idekü getel_e keremü :

-- ay_a činu_a yuwai, ami örüşiy_e! gesen-dü činu_a asaşuşai gen_e.

-- bi čim_a-yi ču talbişu bolun_a. şayçaşan ta-nar yamar uçir-aça eyimü sayıqan sanayatai amur şimür čenggen şiryaday yum? bide qarın ürgülşu şobaşu bayın_a. gekü-dü keremü-yin kelegşen ni :

-- erkim ta nam_a-yi talbibal bi kelen_e. tan-du odu kelekü-eçe-ben ayun_a gebe. köğşin činu_a keremü-yi talbişu-du jiyaşan keremü nige modun deger_e üsürçü şaruyad kelegşen ni :

-- bide bol ken-dü ču qour_a ügei, sayın sanayatai. qarın ta-nar bol ürgülşu aşurlan baçimdaşu qour_a-tu sanay_a ebürleşu yabuday. eyimü-eçe şasalang-tai amiduraday yum geşu keleşei gen_e.

10. onisuş_a

şaq_a ügei torşan deger_e
şambaray_a ügei şubud

(odu)

şaqai-yin gedesü-tei
şalayu-yin küşüğüü-tei

(debür_e)

ǰajilqu ereü-tei	
ǰalgiqu qoǰulai ügei	(qayiçi)
eke ni engger dayaju	
küü ni kümün dayan_a	(onisu, tülkiǰür)
köndei temür-eçe	
köke sibayu nisun_a	(utuǰ_a)
dörben bulay	
nige nüken-dü čidqun_a	(üniy_e sayaqu)
adqubal adqu düǰürkü ügei	
talbibal tal_a düǰürün_e	(nidü)
üsü-tei kebis	
üsü ügei kebis	(ǰaǰar, tngri)
mösün deǰer_e	
möngǰün ayay_a	(sara)
yeke qar_a aǰiry_a inčaǰaqu-du	
yere yisü gegüü sigembe	(tngri duuyarču boruy_a oruqu)

11. eǰi naǰur

kümün-ü edür tutum-um amidural-du dabusu dutaydaǰu bolday ügei. dabusu qoǰula čai-du amta oruǰulun_a. neng čiqula ni kümün-ü bey_e-yin ereǰül čigiray-tu tusalan_a.

dabusu qamiǰ_a-ača ǰarday bui gebel, dalai tenggis ba naǰur-ača ǰarun_a. sili-yin ǰoul ayimay-un ǰegün üǰümčin

qusiγun-du nige tomu dabusun naγur bayin_a. tegün-i eji naγur gedeg. ene naγur-un dabusu ni abuyad baraydaday ügei yum. ene edür qotuyital_a maltaju abuγsan ču maryasi ni uy keb-iyer dügürčiken_e. tere dabusu ni olan tömen-dü eji-yin sü sig tejiγel bolday. eyimü-eče malčid tegün-i < eji naγur > geju nerlejei. < eji naγur > mongγul γajar bayiday-tayan < eji naγur > -un dabusu-yi < mongγul dabusu > gedeg bile.

12. erdem suruγsan ni

erte čay-tu eliy_e čoyčagi qoyar sonin sayiqan dayuu surqu-bar alus-un alus-tu odqu boljai. nisün nisügseger joriγsan γajar-iyen kürčü gen_e.

čingged egerem_e tal_a-du nigen čilayun deger_e sayuju dayuu surču ekilejei. getel_e eliy_e-yin noyir ni kürčü untayad ögčei. ene quyučayan-du čoyčagi uyiγ_a ügei orulduysayar olan dayuu ayalγ_a surču abčai. qarin eliy_e-yi genedte seretel_e eke-eče-ben törügsen unay_a-yin inčayaqu dayu-yi sonusdaju gen_e.

eliy_e jöbken ene dayu le surčai. eyimü kü čoyčagi olan yangju-bar duuyarču bayiqu-du eliy_e jöbken unay_a siγ duuyarday boluγsan gesen domuy üliger bayiday.

13. abu eji-yin mini qayir_a

unaysan sirui bol alta yum geju
abu mini suryaday san.

uuyuşsan usu bol rasiyan yum geǵü
eǵi mini ĵakiday san.
abu-yin mini surǵal, eǵi-yin mini ĵakiy_a
altan-ača čuqaǵ, erdeni adali.

törügßen nutuǵ-ıyan buu le marta geǵü
abu mini surǵaday san.
törül sadun-ıyan buu le ǵomuday_a geǵü
eǵi mini ĵakiday san.
abu-yin mini surǵal, eǵi-yin mini ĵakiy_a
altan-ača čuqaǵ, erdeni adali.

14. qonin arasu nömürügßen činu_a

erte uridu-yin čay-tu nige qoničin bayıǵai. nige edür
sürüg-eče ni nige qoni dutačiısan gen_e. daray_a edür basa
nige dutačiqaǵai. ene metü-ber qoni ni dutaǵu le bayıǵsan.
qoničin yeke-ber ǵayıqaǵai.

nige uday_a aru-yin aǵulan-du qoni-ban belčigeǵü
yabutal_a sürüg-ün dumda ni nige qoni yerüni ebesü idekü
ügei kebteged le bayıqu yum. qoničin küü ǵayıqaǵu očiǵad
üǵegßen čini, ǵayun-u kini qoni bayıqu yum! qarın nige
kögsin činu_a qonin arasu nömürčikeged kebteǵü bayıǵsan
gen_e siü. qoničin küü odu sayı qoni qoruydayad bayıǵsan
siltayan-i olǵu medeǵei. qoničin küü urtu silbigür-ıyer-ıyen
činu_a-yin sarısun qamar uruǵu nige le ǵuyadayad alačiqaǵai.

egün-eče qoyısı mongǵul arad-un dumda qonin arasu
nömürügßen činu_a geǵü mayu sanayataı quyıqur qulǵın
eteged-i keledeg ĵür üge bui boluşsan yum gen_e bile.

15. yirtinčü-yin γurba

yirtinčü-yin γurban bayan
γaǰar ündüsü-ber bayan
tngri odu-bar bayan
dalai usu-bar bayan

yirtinčü-yin γurban qarangγui
erdem ügei kümün nige qarangγui
sara ügei söni nige qarangγui
qoni ügei qota nige qarangγui

yirtinčü-yin γurban sayıqan
arban tabun-u sara nige sayıqan
atar γaǰar-un čečeg nige sayıqan
abu eǰi-yin surγal nige sayıqan

yirtinčü-yin γurban čayan
öskü-dü sidü nige čayan
ötelkü-dü üsü nige čayan
ükükü-dü yasu nige čayan

yirtinčü-yin γurban noγuyan
usun-du ǰamay nige noγuyan
qadan-du qay nige noγuyan
tal_a-du arča nige noγuyan

yirtinčü-yin γurban köke
ayudam delekei-yin tngri nige köke
untaraqı γal-un dölü nige köke
urusqu γoul-un usu nige köke

yirtinčü-yin γurban qoγusun
bariγu talbiγu bayibaču jęgüdü nige qoγusun
baruyiγu irayiγu bayibaču jergelge nige qoγusun
barkiraγu čarkiraγu bayibaču čuuriy_a nige qoγusun

16. öbür mongγul orun

öbür mongγul-un öbertegen jasaqu orun-du naiman
ayimaγ, dörben qota, jayu nigen qusiγu, γajar orun bayidaγ.
egün-ü dotur_a morin dabay_a-yin dayur ündüsüten-ü
öbertegen jasaqu qusiγu, ewengki ündüsten-ü öbertegen
jasaqu qusiγu, orčun ündüsüten-ü öbertegen jasaqu qusiγu ču
baytalčan_a. öbür mongγul-un öbertegen jasaqu orun-u töb
kökeqota bol ulus törü, aju aqui, suyul sinjilegen-ü töb bolju
bayidaγ. öbür mongγul-un öbertegen jasaqu orun-u kümün
ama ni 20,067,000 bayiγu, arba ilegüü ündüsüten-iyer
bürildüju bayidaγ. tuqayilabal, mongγul, kitad, manju,
solungγus, dayur, ewengki, orčun jerge ündüsüten bayin_a.

17. qoni qayičilaqu dayuu

ködege düğüreng belčikü
kögerükün qonin sürüg-ün
köbüng čayan nousu-bar ni
küiten qalayun-i qalqaladaγ.

tal_a börkün idesilekü
taryun qoni imayan-u

tabtai jögelen nousü-bar ni
tangsuγ amidural-iyan qangyaday.

nigen sirkeg nousu bol
nigen mökülig buday_a siu
namur qabur-un ularil-dayan
narin nimbai-bar quriyay_a.

törügsen orun-u γarulta
tügükei ed-ün eki-yi
tegün-ü ejen bide-ner
türgen türgen qayiçilay_a.

18. arslan, činu_a, ünege γurba

arslan, činu_a, ünege γurbayula ang-du yabuju bayiγad
nige buyu, nige γur_a, nige taulai bariγad olja-ban qubiyacqu-
du arslan :

-- ja, činu_a či ene olja-yi yayakiju qubiyacqu bui? gebel
činu_a :

-- sidurγu-bar qubiyabal arslan čim_a-du buyu, nada-du
γur_a, ünege-dü taulai-yi ögbel jokin_a gesen-dü arslan
činu_a-yi alayadaju alayad urid-yin üge-ben ünege-eče
asaγul_a. ünege qariγuluysan ni :

-- čoqum sidurγu-bar qubiyabal taulai-yi činu jayusi, γur_a-
yi činu künesü, buyu-yi činu joγuy bolγabal jokin_a.
gesen-dü arslan :

-- ünege či uqayan-tai bayin_a. ene mergen arγ_a-yi ken-eče
surba? gekü-dü ünege qariγuluysan ni :

-- sayi-yin alaydayсан činu_a-yin učaral-ača surul_a gejei.

19. ebül-ün üdesi

dulayan sayıqan ebüljiyen-dü bayiγ_a ger-üd-ün toyunu-bar utuy_a sabsan_a. ger-ün qayaγ_a dayau qoni üker ba töl mal-un qasiy_a bayiba.

ger-ün barayun jüg-eče kedün jayun qoni imay_a mayilaldun usun-u urusqal metü šuugiγsayar ayisui.

qoničin köke silbigür-iyen bariju qangginatal_a dayuu ayalun qonin-u qoyin_a-ača yabun_a.

ger-ün jægün jüg-eče üker-ün sürüg čubuy_a-bar-iyen čuburan irejegen_e. ger-ün ejen damba aduyun-dayan mordaba. qoni dayaysan küreltei gedeg noqai ger-ün-iyen bar_a-yi qaramayča ejen-eče-ben türügülen ger-ün jüg šongsin irejü bayin_a.

orui-yin qoyulan-u daray_a telwis-iyen negeged kino jöčüg sonirqan sayun_a.

törügsen sayıqan nutuy-tayan tabtai sayıqan ebüljijü bayiγ_a jiryalangtu arad-un bayasqulangtu amidural eyimü bayiday bayin_a.

20. ünege keriy_e jaraγ_a γurba

ünege keriy_e jaraγ_a γurba aq_a degüü bolju, aju törün sayuday bayin_a. γurbayula-ban edür büri tus tus-tayan γarču, idesi qoyula-ban idedeg yum bayin_a.

nige edür ünege idesi erijü yabuyad aru-yin ayula-yin angčün küü-yin talbiysan uraqan-du unačiqajai. orui ni

keriy_e jaray_a qoyar ünege-yi küliyegeđ iregsen ügei-dü jaray_a ünege-yi erikü-ber yabuđu, yabuđu yabuđu butan-u qađayu-du uraqan-du unayad bayiřsan ünege-ben olđu üjebe gen_e de. ünege :

-- degüü mini-e, qurdun minu ami-yi abura! geđu yuyujai. egün-dü jaray_a :

-- bi ünege-yi talbiçiqayad yamar çu asiy ügei tula aryalajđu bayiřad miq_a-yi ni ideçikey_e ged bodujai. inggiged uraq_a-yi ni sidü-ber-iyen könggen řurba qađayad :

-- minu sidü çu řori ügei. bi oçijđu qoyaduyar aq_a-yi dayuday_a! ged butan-u aru-du niřuđu ünege-yin ükükü-yi küliyeđu bayiřjai gen_e.

keriy_e teden-iyen udatal_a-ban küliyegeđ iregsen ügei tula řarçu erigseger ünege-yi oluyad abul_a gen_e. keriy_e sidü ügei-degen uraq_a-yi tasulđu çidaqu ügei yeke řobajai. inggiged angçin küü irekü-yi olđu uřemegçe-ben nige arğ_a boduđu oluyad ünege-dü :

-- küsi, çi angçin küü-yi irekü-dü yay üküçikegsen yum sig kebteđu bai. tere uraq_a-ban abuçiqaysan qoyin_a nada-du tusalaqu arğ_a bayin_a ged nisüged yabuçiqaba.

angçin küü iređu, uraqan-duni nige sayiqan ünege unaysan-i üjegeđ yeke bayarlašđu, uraq_a-aça salyan abçu egürüged yabutal_a, keriy_e niščü ireged angçin-u toluyai deger_e-eçe sirbibe gen_e. inggitel_e angçin yeke le ayurlađu, ünege-ben řařar talbiřad, nomu sumu-ban abçu keriy_e-yi qarbuqu řayur_a ünege řarçu dutayal_a. angçin küü-yin qarbuřsan sumu keriy_e-yi onuřsan ügei, qarın butan-u aru-du kebteđu bayiřsan jaray_a-yi onuřjai.

keriyen-du qarbuřsan sumu řarayın-du gegçi-yin uul udq_a eyimü aysan sanřjai.

21. alunyuw_a eke tabun mösü-ber keüked-iyen surγaysan domuy

mongyul-un erte degedü üy_e-dü alunyuw_a eke gedeg sečen mergen bösegüi bayijai. tabun küü ni tayaralčaqu ügei tula bayin bayin keregül jiyurayan bolday bayijai gen_e.

alanyuw_a eke < keüked-iyen kerkin eyedegülkü bile? > gejšü boduysayar bayiju nige arγ_a olba.

nigen edür keüked-iyen dayudajšu abčirayad, kümün büri-dü nişeged mösü ögčü < quyul! > gesen-dü bügüdeger čöm < tas tas > kitel_e quyučijü orkiba gen_e. alanyuw_a eke dakin tabun mösü suγulun abču qamtu boyuyad < quyul! > gejšü öggügsen-dü aq_a degüü tabuyula moqutal_a orulduyad ken ni ču quyuljšu ese čidaba gen_e.

egün-dü alanyuw_a eke < ta-nar kerbe qarilčan dayisungnajšu γayča γayča-bar salbal, yay tuyar-un nişeged mösü sig ken-dü ču bür kilbarqan deyilügdekü bolun_a. kerbe qarilčan tusalalčajšu eb nigetei yabubal, ene tabun mösü metü ken-dü ču ilaydaqqu ügei batu beki boljšu čidan_a > gejšü surγaysan gen_e.

22. bi mongyul kümün

arγal-un utuy_a borgiluysan
malčın-u ger-tü törügsen bi
atar keger_e nutuy-iyen
ölügei mini gejšü boduday.

čengker manan suyunaylaysan
alus-un bar_a-yi sirteged
čeleger sayıqan nutuγ-ıyan
sedkil baqadun qaraqı-du
üliyejü bayıγ_a salki ni
ünüsüged bayıγ_a ču yum sıγ
örüsüyeltü eji-yin mini γar
ilbiged bayıγ_a ču yum sıγ
eneringgüi sayıqan sanaydaqu-du
elige jirüke mini doγdulju
qous ügei bayar-un nilbusu
qoyar nidü-yi mini börküdeg.

ene bol mongγul kümün
eke orun-dayan qayiratai kümün.

23. gejige-ben samnayuluγsan ebügen

erte uridu čay-tu nigen ebügen bayıjıai. tere kedüyiber jes debür_e sig göling toluyai deger_r ni γurbaqan üsü-tei bolbaču yeke γoyulaqu duratai gen_e.

nigen edür ebügen ökin-ıyen dayudaju < minu keüken, abu-yin-ıyan gejige-yi samnaju g gürüged ali > gesen-dü ökin ni samnaju barayad < abu-a! odu yayakiqu bui > gejei. egün-dü abu ni < γurba-bar körüged talbičiq_a > gebe. ökin ni orulduysayar bayıyad nige üsü-yi ni tasulčiyad < abu-a! nige ni tasuračiqal_a > gejei. egün-dü abu ni < tegebel qoyar-ıyar tamuγad talbičiq_a > gejei. ökin ni tamuqu-bar orulduysayar bayıyad basa nige-yi ni tasulčiγsan-du ebügen yekel_e yekemsüg bayıdal γarγaju < ja, tegebel aru tesi ni

γulbiital_a samnayad talbičiq_a! segseyibel segseyig! ebügen
bi yamar le qamiy_a bayiqu bui > geǰü keleǰei gen_e.

24. qalayun toγuyan-u irelte

erte čay-tu yeke yuwan ulus-un qubilai sečen qayan, čerig
dayičilan emünesi dayilaǰu yabuysan gen_e. nige edür
qubilai sečen qayan-u toγuyači qoni alaǰu qoγula beledkeǰü
bayiba. genedte barayan toγusu degdeǰü moritu tursiyul
niskü metü dabkin ireged dayisun-u čerig mörden irel_e geǰü
qubilai sečen qayan-du medegülbe. kedün edür-ün dayin-du
ölüsüged tesküy-e berke boluysan qubilai sečen qayan nige
tal_a-bar čerig-i dayičilan mordaǰu bai kemen ĵakiysan
bolbaču, nöǰüge tal_a-bar toγuyači-yin ĵüg γar sungyan :
-- miq_a, miq_a kemebe.

toγuyači ni qubilai sečen-u ĵang doysin-i medekü tula
sandurču bayiyad sambay_a olǰu, qonin miq_a-ban masi
türgen nimgen kerčijü, bučalǰu bayiy_a toγuyan-dayan kijü,
bolumayča ayayan-du šügün abuyad deger_e ni songgin_a,
dabusu kiged ergün bariǰai. qubilai sečen, kedün ayay_a-yi
ĵaly_a-bar qoγusulaǰu, ideǰü čadayad ildü ergigülün dayin-du
mordan yabuǰai. ene udayan-u dayin-du qubilai sečen qayan
yeke ilalta oluysan tula γabiy_a temdeglekü dayilaly_a-dayan
tere-kü qonin miqan qoγula-yi ner_e duradun dakin kitügei
geǰei. tegün-eče qoyisi qalayun toγuyan-u qonin miq_a
qubilai sečen qayan-u ordun-daki neretü ĵayusi boluysan
böged qoǰim ni qayan-u ordun-u neretü ĵayusi bolǰu,
delgeren örgeǰisgen bayin_a.

25. melekei-yin negüdel

ja tegeged, čindayan čayan önggetei, yangyar yungyar dayutai, qoyar qun yalayu bülteger nidütei, bir_a čidal-iyar baruytai, eriyen alay melekei yurbayula-ban tungyalay youl-un köbegen-dü udayan edür južayan qonuy qamtu aju törüjü amiduraysayar ijil dasul nayija bolju gen_e siü de.

nige jil yeke yang qabsary_a bolju, nayur youl sirgičikeged uuyuqu usu ügei boluysan tula qoyar yalayu usu-tai yažar negüdellejü yabuqu-bar siidbe gen_e. getel_e tede eriyen alay melekei nayija-ban end orkičiqayad yabuqu-ača-ban jobaju ary_a bayasi-ban baraqu-dayan yayakiday bile geju qoyar yalayu melekei-tei jöbdegsen-dü, melekei boduju boduyad :

-- nige nariqan dam modu olju, ta qoyar qoyar üjügür-eče ni jayužu, bi dumda-ača ni jayubal yurbayula qamtu nisüged le yabučiqu bisiu gejei. qoyar yalayu :

-- ja, tegebel nisču bayiqu üy_e-dü jayuysan modu-ban bitegei le talbiyarai. talbibal ayultai siu geju akin dakin nayija-dayan jakijai gen_e de. ted inggiged yurbayula nige modu-yi jayužad nisču yarul_a.

qun yalayu jigür-iyen delgeju, čelmeg oytaryui degegür nisügsger aryal-un utuy_a suyunaylaysan kedün mongyul ger-ün degegür önggerekü-dü kümüs olju üječikeged :

-- qoyar qun yalayu melekei-yi damnayad nisču bayin_a.

üneker sayiqan ary_a-tai, yamar nigen-ü kini ary_a yum bol geju kelelčekü-yi sonusuyad, melekei :

-- ene bol minu yaryaysan ary_a siu geju dotur_a-ban bodujai gen_e.

baqan nisüged neliyed olan mongyul ger-ün degegür önggerekü-dü olan kümüs olju üječikeged :

-- qoyar qun ɣalayu melekei-yi damnayad nisčü bayin_a.
üneker sayin arɣ_a-tai geǰü kelelčekü-yi sonusuyad melekei :
-- ene bol minu ɣarɣaysan arɣ_a siu geǰü qaltu kelečikü
aldaǰai.

basa činaysi-ban nisügseger nisügseger neng olan-iyar
baysiran bayudallaysan dung čayan büriyesü-tei ger-üd-ün
degegür önggerekü-dü neng olan kümüs üǰen ɣayiqaju :
-- köi, qoyar qun ɣalayu melekei-yi damnayad nisčü bayin_a.
üneker sayiqan arɣ_a-tai, yamar nigen-ü kini arɣ_a yum bol
geǰü šuugildun šaysilduqu-yi sonusuyad melekei dotur_a-ban
ulam omuysiju bayarlayad <ɣuwad> ged,
-- ene bol minu ɣarɣaysan arɣ_a siu geǰü ama angɣayimayča-
ban jayuǰu bayiysan modun-ača-ban saluyad ɣajar unaju
üküčikegsen yum gen_e.

inggiged nököd-ün ügen-dü oruqu ügei bol melekei-yin
gedesü qayaran_a gedeg jüir üge bui bolǰai gen_e de.

26. čayan subury_a

kökeqota-ača jęgünsi arbayad ɣajar yabubal, naran-u
gerel-dü gilalǰaysan sürlig sayiqan čayan subury_a
qaraydan_a. köke narasu noyuyan udan-du čayilǰaysan
üjeskülengtü ene subury_a-yi < čayan subury_a > gedeg yum.

ene subury_a bol liyuu ulus-un üy_e-dü bayiyuluɣdayad
altan ulus-un da jing-un qoyaduɣar on-du dakin jasaydaysan
yum. eyimü-eče < liyuu ulus-un čayan subury_a > geǰü basa
keledeg bile.

čayan subury_a bol asar taytu-yin kelberi-tei čoyčalaysan
doluyan dabqur naimalǰin subury_a bolun_a. sayuri-yin

talabai ni baruγ γučin jirγuyan dörbeljin metr bayiday yum.
uran nariliγ üjemjitei sayıqan barily_a boluysan ene çayan
subury_a-yin qan_a-yin jiruγ, kerem-ün seyilbüri, kereske-
yin uraliγ, sarabçi-yin körüg jerge ni çöm ünetü qobur teüke-
yin durasqal-ud bolun_a.

subury_a-yin doturaki el_e dabqurliγ-un tulγayuri, sayuri,
uni, γuldung, sarabçi, qayaly_a, çongqu, degebür-i masi
nariliγ uralaju çoyçalajai. edeger jüiles ni liyuu ulus bolun
altan ulus-un üy_e-yin suyul uraliγ-un onçaliγ ba man-u
ulus-un ulamjilaltu barily_a-yin uraliγ-un keb namba-yi
güičed qadaγalaju bayiy_a yum.

27. elesü mangqan-u eke nutuγ

altan siryal elesü mini
abu eji-yin mini nutuγ
arad tümen biden-ü
asida-yin jayayaysan orun.

erte degedüs ebüged-ün
yasu-ban orusiyuluysan sirui
eke orunçi bayatur-ud-un
çisu-ban singgegegsen nutuγ.

qabur-un dulayan naran-du
aryal-ıyan tegüdeg qongqur-ud mini
namur-un tungyalay saran-du
ebesü-ben jögegedeg jam-ud mini.
küiten ebül-ün siγuryan-du
nömüri-düni dulayaçaday mangqa-ud mini

kögjiltü ĵun-u qalayun-du
següder-tüni dayuladay modu-nuyud mini.

qatan ĵoriytu ligden-ü
qalayun čisu-bar-iyen qamayalaysan
qayiratu ölügei nutuy-iyen
qargis dayisun-iyar giskigülkü ügei.

eke orunči bayatur-ud mini
elige čegeĵi-ber-iyen qalqaladay
egelitü sayiqan nutuy-tayan
erĵerkeg darulal-i bayilyaqu ügei.

undurultu nayur-un dolgiyan čini
ulayan ĵirüken-ü mini čokilya siü
uuyan ölügei nutuy-iyen
urbaysan dayisun-iyar giskigülkü ügei.

qayilasu buryasun-u nayiyuy_a čini
qayiralaqu sedkil-ün mini doydululta siu
qayiratu ölügei nutuy-iyen
qari-yin dayisun-iyar giskigülkü ügei.

elesü mangqan nutuy mini
ečige ebüged-ün mini nutuy siu
engkürei qayiratai nutuy-tayan
erke čilüge-ben batudqan_a.

ĵayaya nigetei aqa degüü mini
ĵibqulangtu dayuu-ban dayulay_a

ĵayayaysan mangqan nutuy-iyen
ĵiryal-un orun bolayay_a

28. mongγul üsüg

delekei degereki mongγulčud oduqan-dayan γurban jüil-ün adali busu üsüg kereglejü bayin_a. tedeger üsüg gebel, qudum mongγul üsüg (basa qayučin mongγul üsüg gedeg), todü üsüg, kirill üsüg (sin_e üsüg gedeg) jerge bolun_a.

angqan-dayan neyite mongγulčud-un dumda kereglegdejü bayiγsan qudum mongγul üsüg ni odu jöbken öbür mongγul-un öbertegen jasaqu orun-u mongγulčud-un amidural-un aliba küriy_e kebčiyen-dü kereglegdejü bayiγsaγar, bay_a surγayuli-ača abuγad yeke, dededü surγayuli-yin kičiyel kümüjil-dü kereglegdejü bayiqu-bar baraqu ügei, ene üsüg-iyer olan jüil-ün sonin sedkül keblegdejü, ulus olan-u tayasiyal-du kürčü bayin_a.

todü üsüg-i odu γouldayu sinjijang-un uyiγur ündüsüten-ü öbertegen jasaqu orun-du nutuγlan bayiγ_a oyirad mongγulčud-un dumda kereglejü bayin_a.

kirill üsüg-i bol mongγul arad ulus, buriγad, qalimaγ-tu kereglejü bui.

mongγulčud teüken deger_e paγba üsüg, soyungbu üsüg, wagindar_a üsüg jerge üsüg-i adali busu čay üy_e ba adali busu neyigem-ün nöküčel dour_a jokiyaγu kereglegsен bile. gebečü edeger üsüg ni eldeb jüil-ün siltayan-ača bolju, edüge nigente kereglegdekü-ben bolijai.

iregedüi-dü mongγulčud-un üsüg bičig čoqum yamar čiglel-iyer kögjikü ni mongγulčud-un aju aqui, suγul sinjilekü uqayan-u kögžilte, jiči mongγulčud-un qoγurunduyin suγul-un solilčayan-du ču qolbuydaqu čiqula asaγudal-

un nige ni bolju üledejü bayin_a.

29. kümün-i kündülejšü sur

mongyul kümün jočin-du idege umda bariqu-dayan aqamad nasutai-duni ekilen bariday. geyičin-dü sigüsü (miq_a) bariqu-dayan yamar ču miq_a-yin toluyai tal_a-yi ögede-eče ni qarayulqu böged yerü ni yamar ču üjügür-tei edlel-i esi bariyul-iyar ni adquyulju ögdeg yosutai.

mongyul kümün čai bučalju qoyula umda yaryaju bayiqu üy_e-dü kečinen yayarau yabuju bayiğ_a ču gesen amsayad yarday. ilangyuy_a boluysan idegen deger_e kümün tayaraldubal belgesiyejšü < mori sayitai bayin_a > kemelčen_e. eyimü-eče < boluysan idege-eče amsa. buyurul-un üge-eče sonus > gedeg arad-un suryal üge bui.

keüked-üd ču gesen jočin-i bayiqu-du yariju šuugilduqu ügei, emünegür qoyiyur ni güyüku ügei, tig jirum-tai bayin_a. jočin nasutai kümün bol oru-yi ni jasaju qučiju ögdeg. jočin-iyar noyirsuysan qoyin_a untaday, jočin-iyar untayad serikü-dü < sayin noyirsuysan uu > gejšü asayun, degegsilekü-dü oru der_e-yi ni quriyan_a.

alus qola yabuqu geyičin-dü < sayin yabuyarai, altan sir_a jam čini öljei-tei bayiqu boltuyai > gejšü kelen_e. jočin-i yabuqu-du unuy_a mori-yi ni oyiratuylju, emegellejšü ögdeg-eče yadan_a öndür nasutai buyu keüked bayačud-i unuyan-du mordaqu-du tüsijü tusaladay.

jočin-u ögede-eče ünesü, qoğ, kö-tei toğuy_a bariju yarday ügei. qola yabuqu-du kümün-ü aru-ača uyadasu yaryaday ügei böged sirdeg šügürdedeg ügei.

ger-ün qayaly_a-yi jögelen qayaqu keregtei, boşuy_a-yin deger_e sayuju joysuqu ba totuyu-ača jëgügdekü buyu egüde aldalan joysuqu-yi čegerledeg böged kümün yabuju bayiqu-du jam deger_e ni joysuyad bayiju bolqu ügei.

ger-ün qayaly_a-yin qoyar tal_a-ača oruju yarqu-du urida-bar aqamad kümün oruqu buyu yaruysan-u daray_a öber-iyen oruqu buyu yaron_a.

jam-du yabuju bayiqu-du aqamad kümün qajayu-bar önggerebel jam talbijü öggüged qajayu-bar ni yabun_a. moritai jöribel degüü kümün morin-u ama-yi tataju bey_e-ben böküyijü jam-un qajayu-du joysuju önggeregülün_e. esebel morin-ača-ban bayuju yosulan_a. erkim kündütü kümün-i uytuju abqu-du qaniyaqu, šuugiqu, demei üge yariqu čegertei. yeke kümün-dü toluyai meküyijü yosulan_a.

kümün-i uytuju kündülekü yosu ene metü olan, mongyulčud ür_e keüked-iyen

abu-yin suryal alta
eji-yin suryal erdeni
aq_a-yin suryal ači
egeči-yin suryal elberil

geju kelejü jakijü kümüjigüldeg ni tig jirum-tai yosu törü-tei jöb kümün bolju tölübsikü-düni ülemji tusatai ajai.

30. mongyul nutuy

altan γarudi-yin jīgūr
debige debige tayulsi ügei
araltu tergen-ü kürdü
bömbürige bömbürige getülsi ügei
alay qoyar nidün-dü
alus-un bar_a ni qaraydasi ügei
 köke mongγul nutuy mini
 küü ni nada-dayan sayıqan da.

uriqan qabur-un çay-tu
usun-u öngge-ber kökerügsen
ury_a-yin üjügür-i dayayad
quray_a isige mayilalduysan
uyaqan salkin-u ilbilte-dü
uyuray sü angkiluysan
 köke mongγul nutuy mini
 küü ni nada-dayan sayıqan da.

qalayun jun-u çay-tu
qaray_a düğüreng noyuyaraysan
qayiraqan kögerükün çeçeg-üd
qaraça eriyeljem_e miraljayısan
qas çayan ger-üd sili tal_a-bar çayiraysan
 köke mongγul nutuy mini
 küü ni nada-dayan sayıqan da.

qongγur namur-un çay-tu
qariqu γalayu jelelegsən
qayilum_a taryu-tai sürüg-üd
qa ya ügei idesilegsən
qadulang-un siryal ebesün-dü
qangginam_a qaduγur sürçiginegsən

köke mongγul nutuy mini
kүү ni nada-dayan sayiqan da.

süngginem_e ebül-ün čay-tu
sökü času gilalǰaysan
sürlig ayulas-un oi-bar
aba-yin noqad qudaldyusan
söni-yin odu-yi seyiregǰitel_e
čoγur-un egesig küngginegsen
köke mongγul nutuy mini
kүү ni nada-dayan sayiqan da.

31. jögei qariyačai qoyar

masi erten-ü uy_e-dü qayan γarudi yirtinčü deger_e
yayun-u miq_a ni qamuγ-un amtatai-yi medey_e ged jögei
bolud qariyačai-yi dayudaǰu abčirayad jarliy bolǰai gen_e.
-- ta qoyayula yirtinčü deger_e yayun-u miq_a qamuγ-un
amtatai-yi medeged ir_e-e gebe.

jögei qariyačai qoyar nisčü yabul_a. tere edür ni yay
namur-un čelmeg tungyalay sayiqan edür bayǰai gen_e.
qariyačai qayan-u tusiyaysan tusiyal-i tay martayad
oγtarγui-du uran sayiqan ayalγu-bar egesiglen eyisi teysisi
qalin nisčü nargin bayasun čenggeǰü yabul_a.

jögei qarın qayan γarudi-du sidurγu-ban güiçedken_e ged
öčüken čay-i ču amar yabuqu ügei, kümün üjebel kümün
qadquyad, mal üjebel mal-i qadquǰu, amitan bükün-i nige ču
üledegsen ügei qadquǰu üjejei gen_e.

orui boluyad jögei qariyačai qoyar qayan γarudi-du učir-
iyan medegülkü-ber očil_a. jam jayur_a-ban qariyačai,

jögei-eče asayuba.

-- yayun-u miq_a ni qamuγ amtatai-yi olju medebe üü de gebe.

-- eng, olju medegsen. kümün-ü miq_a tuyil-un amtatai. ja, egün-eče qoĵim qayan γarudi bür kümün-ü miq_a-yi idekü bolun_a da geĵei. qariyačai sonusuyad :

-- kümün törülkiten-i ene qourlal-ača yayakiĵu aburaqu bile geĵü bodun bodun yabuĵu bayiyad jögei-eče asayujai gen_e.

-- ja, teyimü bol či kele de. či kümün-ü miq_a-yi tuyil-un amtatai gedeg-i yayakiĵu medegsen yum gebe. jögei :

-- čimayi dayuu dayulan bayasun yabuqu-du bi arbin yabudal kigsen siü. temege-yi qadquĵu üjel_e. üker-i qadquĵu üjel_e. mori, moyai-yi qadquĵu üjel_e. basa ünege, arslan, kümün-i qadquĵu üĵegsen. inggiĵü amitan bükün-i qadquĵu amtalaĵu üĵegsen čini, qai, qasila qamuγ-un amtatai ni kümün-ü miq_a yum bayin_a a gebe. qariyačai sonusuyad jögei-dü:

-- či tere qalayun kele-ben nadadu nige üĵegülkü üü? tan-u teyimü qurča qalayun kele-yi törügsen čaγ-ača-ban abuyad nige ču olju üĵegsen ügei gesen-dü jögei ama-ban angγayilyan, kele-ben bultayilyaysan-du qariyačai qurča qusiγu-bar-iyān jögei-yin kele-yi tasu qaĵaĵu abčai. jögei ebedged teskü ügei-degen mayuqai dayu γarγaysan bolbaču tegün-ü yayu yariĵu bayiqu-yi olju medegsen ügei.

jögei, qariyačai qoyar qayan γarudi-yin tende očil_a. jögei qayan γarudi-yi ergin toyuriĵu üng... geĵü kečinen üngginegsen bolubaču kele-ben abtaydaysan bolqur yayu ču keleĵü čidayısan ügei. qayan γarudi jögei-dü yeke ayurlaĵu : -- či yayu ču medegdekü ügei yayu geĵü ünggineged bayin_a uu? činayısi-ban ĵayilaĵu yabu! qariyačai či kele. yayun-u

miq_a qamuy-un amtatai bayin_a uu da? geĵü asayuba.
-- moyai-yin miq_a le qamuy-un amtatai bayin_a geĵü qariyaçai kelebe. qayan ħarudi qariyaçai-yin üge-yi itegeĵü moyai bariĵu idekü bolĵai gen_e. odu qayan ħarudi-yin törül uysayan-aça ħayçä börgüd üledeĵei. börgüd moyai-yi üĵegseger le dour_a ni bariĵu idedeg bayin_a. delekei deger_e moyai-aça öger_e amtatai idegen bayiqu ügei geĵü boduday gen_e.

32. ĵakidal

kündütü abu eĵi tan_a,

yayun-u emün_e dalai tengis-tü küriyelegden bayiy_a araltu ulus yapon-u neyislel tuukiu qota-aça abu eĵi tanar-un-ıyan bey_e maqabud eregöl çigiray, aĵu amidural ĵol ĵiryal bayar bayasqulang-tai bayiqu-yi tani çing sedkil-eçe-ben irüngen belgedeĵü, tus ĵakidal-i ilegeĵü bayin_a.

abu eĵi, aq_a degüü-ner-eçe-ben ayarlan salĵu, alus gürün qari ħaĵar ireged nigente ĵil ħarui bolul_a. ene qoĵurundu tanar mini çoqum yayakiĵu bayiy_a bol da geĵü ürgölĵi boduĵu sanagalĵaju yabuday siu da.

abu eĵi ta qoyar mini mön le örlüğe-yin nara, üdesi-yin sara-tai uruldun erteleĵü oruyilaĵu, kedün mal unuyan-u-ban qoyin_a-aça bey_e-ben çilegeĵü yabuĵ_a bayilgüi. abu eĵi mini yerüni edür-ün bodul, söni-yin ĵegüdün-eçe ħarçu üĵege ügei. abu-yin mori-ban unuyad aduyun-dayan mordaqu sürlig düri-yi, eĵi-yin sayulay_a-ban bariyad üniy_e-ben sayaqu-bar yabuqu kögerüküi bayidal-i nige bisi uday_a ĵegüdün-degen üĵegsen bile. eĵi tan-u < küü mini > gekü

eneringgüi jögelen dayu čikin-dü mini qangginayad bayiday da.

yapon gedeg sayıqan yaǵar. minu sayuǵu bayıǵ_a tuuki bol yapon-u qamuǵ-un tomu qota. kümün amitan olan, masin terge arbin bayiday. endeki-yin ĵun geǵü sürekei le qalayun yum da. boruyan qur_a ču masi elbeg bayın_a. man-u mongǵul-i bodubal čigiglig mörtegen aǵur amisqul uriqan dulayan bayiday.

ene ĵil-eče bi yeke surǵayuli-yin qoyaduyar on-du dabsin oruyad, kičiyel-ün törül olan učir-ača tung yayarau bayın_a. yapon-u ideǵü uuǵuqu, orun sayuča yeke tokiramĵitai bolbaču ün_e qangsi ni ĵayui öndür le yum da. surulǵ_a-yin mönggü čü tung öndür siü. bi öber-ün amidural-un ĵarudal bolun surulǵ_a-yin mönggü-ben olqu-yin tölüge edür ni surǵayulidu očiyad, söni ni bay_a say_a aǵıl olĵu kideg. inggiǵü edür söni-tei temečeǵü yabuǵa tula nayadču čenggekü ĵab geǵü qarın alay_a. qaya nutuy nigetei aq_a degüü čuylajı, yarılčajı sayuqu ni yeke sayıqan sanaydaday san.

abu eǵi ta qoyar minu tölüge bitegei sanay_a boluyarai. daray_a ĵil-ün ĵun-u čilügen-dü bi nutuy-tayan qariǵu, tanar-tai-ban aǵulĵay_a geǵü boduǵu bayın_a. aq_a egeči ba degüüner bür sayın sayuǵu bayın_a uu?

abu eǵi ta qoyar nigente nasu aqasıraǵu, bey_e baruytai tula učir ügei bitegei yadarajı ĵüderegerei. bey_e-ben kičiyejü bayıqu-yi küsey_e. bi ende surulǵ_a kičiyel uruysitai, bey_e eregül mendü yabuǵu bayıǵ_a tula abu eǵi ta qoyar sanay_a sedkil alǵasaysan-u kereg ügei.

čay-un qaray_a-bar ende kürtel_e bičiy_e. qamuǵ segül-dü dakin nige uday_a ta bögüde-yin sayın sayıqan-i jöngnen irügey_e.

ja tegebel, irekü jil-ün delger jun-u sayıqan çay-tu
bayartai ayuljaıayay_a.

1997 on-u jun-u dumda sar_a-yin sin_e-yin yurban-du
yapon-u tuukiu qotan-a

küü čini tenegül-eče kičiyenggüylebe.

33. eji ba bi

engke yeke bayıyalı-yin
ebdegdege ügei körüsün-ü
küisün činengen yaıar-i eıemdenken
kümükei sorun kölüsü tusuluıulju
kögerüküi eji mini namayi törügülkü-dü
qoı toıusutu qorw_a-yin üçüken jai-du
kümün tungqaylaıu bi unaysan.
eji-yin-iyen qaıayu-du
nara ni bolju bi urıuısan.
öndegen çayan ger-ün-iyen
erüken oıusur-tu dalaluydaıu
öngge ni unaysan terlig-ün-iyen
qormui-duni bödürigseger ösül_e.
qatabčın-dayan kebtedeg
qaltar noqai-ban minu geıü
kümün-eče qaramlaıu uqayaral_a.
qayayan-u-ban sibayasu-yi ču
man-u geıü ömčirken
qormuyılaıu abuyad
tulıyan-dayan nemekü čidal orul_a.

öngge boru terlig mini
ebüdüg-eče degegsi aysaysan bayil_a.
öger_e ayil-un toγunu-bar tusqu
önüčin sara siγ ni tunuraysan bayil_a.
tanil busu nigen kümün-dü
eji mini geju mörgüged
tačir qayurai aru usun-du
bi očiju nutuγsil_a.
küisü čüglüyidekü
nilq_a-yin dayun-iyar
eke-yin kesig-i kürteju
qari γaγar-un nigen ayil-du
eji-tei-ben adaliqan
eji bolju sayul_a.